

עשרת הדברות

ננסה לקרוא את עשרת הדברות בתורה ולבחון את משמעותם כיחידה אחת מבחינת מבנה תוכן וצורה. זאת בליווי מדרשים ופרשנים.

1. מהן הצורות השונות בהם ניתן לחלק את הדברות - כמה קבוצות יש? החלוקה המקובלת היא לשנים - הציעו חלוקות שונות שלני חלקים? מה יתרונה וחסרונה של כל חלוקה.

2. מהן עשרת הדברות מהן שתי השיטות העיקריות למניית עשרת הדברות? (שתי דברות נתונות למחלוקת האם הן נכללות בספירה או לא?)

2. אבן עזרא דברים פרק ה דע, כי דעת כל הקדמונים כי הדבור הראשון הוא אנכי... רק הישר בעיני שמלת אנכי איננו מהעשרה, כי דבור אנכי הוא המצוה, ועיקר המצוה כאשר פירשתי כבר. - איזו עמדה עדיפה לדעתכם?

3. תלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ח דף כב טור ד/ה"ג כיצד היו הלוחות כתובים ר' חנניה בן גמליאל אומר חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה ורבנין אמרין עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה עשרת הדברים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה רבי שמעון בן יוחי אומר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה דכתיב ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות לעשות עשרת הדברים עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה רבי סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה ומזה ומזה הם כתובים טטרגונה - מה פשר המחלוקת? - כיצד היא עולה מתוך הפסוקים?

4. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ח כיצד נתנו עשרת הדברות: ה' על לוח זה וה' על לוח זה. - כתיב אנכי יי' אלהיך וכנגדו לא תרצח, מגיד הכתוב שכל מי ששופך דם, מעלה עליו הכתוב כאלו ממעט בדמות המלך; משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה והעמיד לו איקונות ועשה לו צלמים וטבעו לו מטבעות; לאחר זמן כפו לו איקונותיו שברו לו צלמיו ובטלו לו מטבעותיו ומיעטו בדמותו של מלך; כך כל מי שהוא שופך דמים, מעלה עליו הכתוב כאלו ממעט בדמות המלך, שנ' +בראשית ט ו+ שופך דם האדם וגו' כי בצלם אלהים עשה את האדם. - כתיב לא יהיה לך וכתוב כנגדו לא תנאף, מגיד הכתוב שכל מי שעובד עבודה זרה מעלה עליו הכתוב כאלו מנאף אחר המקום שנ' +יחזקאל טז לב+ האשה המנאפת תחת אשה תקח את זרים וכתוב +הושע ג א+ ויאמר ה' אלי עוד לך אהב אשת אהובת רע ומנאפת וגו'. - כתיב לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וכנגדו כתיב לא תגנוב, מגיד הכתוב שכל מי שהוא גונב, לסוף בא לידי שבועת שוא, שנ' +ירמיה ז ט+ הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר וכתוב +הושע ד ב+ אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף. - כתיב זכור את יום השבת לקדשו וכנגדו כתיב לא תענה. מגיד הכתוב שכל מי שמחלל את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שלא ברא עולמו לששה ימים ולא נח בשביעי, וכל מי שמשמר את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא עולמו לששה ימים ונח בשביעי, שנ' +ישעיה מג יב+ ואתם עדי נאום ה' ואני אל. - כתיב כבד את

אביך ואת אמך וכנגדו כתיב לא תחמוד, מגיד הכתו' שכל מי שהוא חומד, סוף מוליד בן שהוא מקלל את אביו ואת אמו ומכבד למי שאינו אביו. לכך נתנו עשרת הדברות חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה, דברי ר' חנינא בן גמליאל,

וחכמים אומרים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה, שנ' +דברים ה יח+ את הדברים האלה דבר ה' - ויכתבם על שני לוחות אבנים, ואומר +שיר השירים ד ה, ה יד+ שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה ואו' ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש.

- כיצד מסביר את המדרש את הדעה של 5 על כל לוח ? האם ניתן למצוא הסברים אחרים?

5. ספר העיקרים מאמר ג פרק כו

ולזה היו אלו העשרה בשתי לוחות, להורות שב' אלו הענינים עם היותם נבדלים זה מזה, הנה הם הכרחיים לשלמות האנושי, האחד בבחינת שלמות האדם מצד עצמו, והשני בבחינת היותו חלק מדינה. ולזה היו החמשה ראשונים בלוח אחד, להורות שהם גם כן כלל אחד מיוחד בפני עצמו. בשני אלו הכללים נכללים כל המצות כשיעויין בהם, ועל דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל בתורת כהנים ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח), רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם (בראשית ה' א'), זה כלל גדול מזה, ועל הדרך שבארנו בפרק כ"ד מהמאמר הראשון:

- מה הרעיון מאחורי החלוקה לשני לוחות?

במה נתייחדה מצוות כיבוד הורים? לאיזה קבוצה יש לשייך אותה?

6. רמב"ן שמות פרק כ

(יא) כבד את אביך - הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי השם אביו הראשון, והמוליד אביו האחרון, ולכך אמר במשנה תורה (דברים ה טו) כאשר צויתך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך. ולא פירש הכתוב הכבוד, שהוא נלמד מן הכבוד הנאמר למעלה באב הראשון יתברך, שיודה בו שהוא אביו, ולא יכפור בו לאמר על אדם אחר שהוא אביו, ולא יעבדנו כבן לירושתו, או לענין אחר שיצפה ממנו, ולא ישא שם אביו וישבע בחיי אביו לשוא ולשקר. ויכנסו בכלל הכבוד דברים אחרים, כי בכל כבודו נצטוונו, ומפורשים הם בדברי רבותינו (קדושין לא ב), וכבר אמרו (שם ל ב) שהוקש כבודו לכבוד המקום:

7. ספר העיקרים מאמר ג פרק כו

ואחר כך אמר כבד את אביך ואת אמך, לפי שהוא מן הידוע שאין המלך שבנה המדינה נגלה בכל יום לאנשי המדינה ההיא, ואם יזכרו אנשי הדור ההוא שראו ביאת המלך אל המדינה את קבלת עול מלכותו ושהמלך בנה המדינה ושהוציאם מעבדות לחרות, הנה הבאים אחריהם שלא הרגישו בעבדות כלל ושלא ראו כניסת המלך במדינה, יבאו למרוד ולחשוב שהמדינה היתה שלהם תמיד ושאין להם מושל עליהם, ואין דרך לצאת מן השטות הזה אלא בהיותם נכנעים אל האבות ומקבלים המוסר מהם, כי הם יודיעו את בניהם איך היו עבדים, ושאדון אחד הוציאם לחרות והוא שבנה המדינה והשכין אותם בתוכה, ולזה היה מן ההכרח כדי שלא תשתכח ממשלת המלך מעל המדינה והטובה שעשה עמהם שהוציאם מעבדות לחרות, שיכנעו הבנים בכל דור ודור אל האבות ויקבלו דברי מוסרם עליהם, ובעבור זה בא הדברו/הדבור/ החמישי שהוא כבד את אביך ואת אמך להזהיר על הקבלה, רוצה לומר שימשך האדם לקבלת האבות, שזה עקר כולל לכל הדתות שלא יצויר מציאותם אם לא יהיה האדם נשמע לקבלת האבות וחכמי הדת.

8. ספר העיקרים מאמר ג פרק כו

ולזה היו אלו העשרה בשתי לוחות, להורות שב' אלו הענינים עם היותם נבדלים זה מזה, הנה הם הכרחיים לשלמות האנושי, האחד בבחינת שלמות האדם מצד עצמו, והשני בבחינת היותו חלק

מדינה. ולזה היו החמשה ראשונים בלוח אחד, להורות שהם גם כן כלל אחד מיוחד בפני עצמו. בשני אלו הכללים נכללים כל המצות כשיעויין בהם, ועל דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל בתורת כהנים ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח), רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם (בראשית ה' א'), זה כלל גדול מזה, ועל הדרך שבארנו בפרק כ"ד מהמאמר הראשון:

כמה המשמעות של החילוק בין 5 ראשונות לשניות – מי מהם אוניברסאלי ומי רק לישראל? מה מלמדת העובדה ששם ה' אינו מוזכר ב-5 אחרונות?

9. פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כא - י' הדברות פ' קמייתא עשר דברים.

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ' ב').

[דבר אחר עלי עשור וגו'] אדריינוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניא אמר לו כבוד גדול חלק הקב"ה לאומות העולם (שנתן) [שאותן] חמשה דברות הראשונות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל שמו מעורב בהם, כלומר שאם חטאו ישראל הוא קורא אחריהם תגר, חמשה דברות (האחרונים) [האחרונות] שנתן לאומות העולם אין שמו מעורב בהם, כלומר שאם חטאו אומות העולם אין קורא אחריהם תגר, אמר לו צא וטייל (עמו) [עמי] במדינות, ובכל מקום ומקום שהיה מוליכו היה רואה איקונים שלו קבועה, אמר לו זו מה היא, אמר לו איקונים שלי, עד שמשכו לבית הכסא אמר לו אדוני המלך רואה אני שבכל המדינה הזו אתה שליט [שבכל מקום ומקום איקונין שלך קבועה] ובמקום הזה אינה קבועה, אמר לו אתה הוא סבא דיהודאי כך הוא כבודו של מלך להיות איקונים שלו קבועה במקום ביזוי במקום משוקץ במקום מטונף, אמר לו ולא שמעו אזניך מה שפיק מדבר כך שבחו של הקב"ה להיות שמו מעורב עם הרצחנים עם המנאפים עם הגנבים, סילקו והלך לו, כיון שיצא, אמרו לו תלמידי רבי לזה דחית לנו מה אתה משיב, אמר להם כך עלה על דעתו של הקב"ה, בתחילה הלך לו אצל בני עשו אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתיב בה, אמר [להם] לא תרצח, אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים לא הבטיחם אביהם אלא על החרב שנאמר על חרבך תחיה (בראשית כ"ז מ') אין אנו יכולים לקבל את התורה, אחר כך הלך אצל בני עמון [ומואב] אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתב בה, אמר להם לא תנאף, אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים אינם באים אלא מניאוף הדא [היא] דכתיב ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (שם /בראשית/ י"ט ל"ו) אין אנו יכולים לקבל את התורה, אחר כך הלך לו אצל בני ישמעאל אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתיב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו לו כל עצמם של אותם האנשים אינם חיים אלא מן הגניבה ומן הגזל הדא היא דכתב יהיה פרא אדם וידו בכל יד כל בו (שם /בראשית/ ט"ז י"ב) אין אנו יכולים לקבל את התורה, ואחר כך בא לו אצל ישראל, אמרו לו נעשה ונשמע, הדא הוא דכתב [ה' מסיני בא זרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש] מימינו אש דת למו (דברים ל"ג ב'), אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים (שה"ש = שיר השירים = ח' י"ד) ברח דודי ערוק מן ריחא בישא (אית) [ואתא] לך לריחא טבא על הרי בשמים, עלי עשור עלינו לקבל את המצות (עשרות) [ועשרת] הדברות, עלי נבל עלינו להתנבל עליה בימי השמד ר' שמעון בן לוי אמר בשמחה (ורבנים אמרים) [ורבנין אמרו] שלא [באנגרים] [באנגריא], וכיון שראה הקב"ה דעתם של ישראל שמבקשים לקבל את התורה באהבה וחובה באימה ויראה ברתת וזיע פתח ואמר אנכי ה' אלהיך.